

УДК: 347.626.2.

<https://doi.org/10.32703/2663-6352/2024-2-16-56-61><https://orcid.org/0000-0003-3094-2923>**Мусієнко Володимир Володимирович**

Професор кафедри цивільного та кримінального права

Юридичного факультету Державного університету

інфраструктури та технологій

Кандидат юридичних наук, доцент,

Академік Транспортної Академії України

м. Київ

ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ ШЛЮБНОГО КОНТРАКТУ, ЯК РІЗНОВИДУ ДОГОВОРУ

Анотація. Дана наукова стаття присвячена дослідженню одного з основних інститутів сімейного права – шлюбному договору, в контексті дослідження його цивільно-правових аспектів, а саме майнових прав подружжя. Хоча, зміст об'єму даного елемента можливо окреслити як дискусійний, тому що зміст шлюбного договору має досить широкий спектр його умов.

Слід зазначити, що правовий інститут шлюбного договору, з прийняттям в 2002 р. Сімейного кодексу України належить до новел сучасного сімейного законодавства, що обумовило вагомий внесок у правове регулювання сімейних правовідносин майнового характеру ще й на договірній основі: Практичне застосування даних аспектів знайшло своє втілення у подальших нормах сімейного законодавства, при цьому слід зазначити, що значна кількість цих теоретичних положень носила, й до цього часу носить дискусійний характер. Зокрема, щодо назви інституту «шлюбний договір» або «шлюбний контракт», науковці не можуть прийти до єдиної думки.

Виходячи з аналізу норм чинного сімейного законодавства України, у юридичній літературі набуло поширення таке визначення шлюбного договору: це домовленість осіб, які подали заяву про реєстрацію шлюбу або подружжя про встановлення майнових прав та обов'язків подружжя, пов'язаних з укладенням шлюбу, його існуванням або припиненням [1].

Розкриваючи сутність шлюбного договору виникає необхідність проаналізувати правову природу даного інституту, встановити взаємозв'язок з правовими інститутами сім'ї та шлюбу, деякими інститутами цивільного права України, а також з інституціями міжнародного приватного права.

Розглядаючи правову природу шлюбного договору в контексті приватного права, слід окреслити наступні аспекти, притаманні даному інституту:

- Шлюбний договір є різновидом правочину, з подальшими правовими наслідками його укладення;
- Шлюбний договір не може існувати поза шлюбом;
- Виникнення прав та обов'язків у подружжя відповідно до шлюбного договору (контракту);

- Припинення дії шлюбного договору не означає автоматичного припинення шлюбу;

Ключові слова: шлюбний договір, шлюбний контракт, сімейні правовідносини, приватне право, сімейно-правовий інститут, домовленість.

Annotation. *This legal article is devoted to the study of one of the main institutions of family law - the marriage contract, in the context of the study of its civil law aspects, namely the property rights of spouses. Although, the content of the volume of this element can be defined as debatable, because the content of the marriage contract has a fairly wide range of its conditions.*

It should be noted that the legal institution of the marriage contract, with the adoption of the Family Code of Ukraine in 2002, belongs to the novelties of modern family legislation, which caused a significant contribution to the legal regulation of family property relations also on a contractual basis: The practical application of these aspects found its embodiment in subsequent norms of family legislation, while it should be noted that a significant number of these theoretical provisions were, and still are, of a debatable nature. In particular, regarding the name of the institute "marriage contract" or "marriage contract", scholars cannot come to a consensus.

Based on the analysis of the norms of the current family legislation of Ukraine, the following definition of a marriage contract has become widespread in the legal literature: it is an agreement between persons who have submitted an application for the registration of a marriage or a spouse to establish the property rights and obligations of the spouses related to the conclusion of the marriage, its existence or termination [1]. Revealing the essence of the marriage contract, it becomes necessary to analyze the legal nature of this institution, to establish a relationship with legal institutions of family and marriage, some institutions of civil law of Ukraine, as well as with institutions of international private law.

Considering the legal nature of the marriage contract in the context of private law, the following aspects inherent in this institution should be outlined:

- A marriage contract is a type of deed, with subsequent legal consequences of its conclusion;

- A marriage contract cannot exist outside of marriage;

- The emergence of rights and obligations of spouses in accordance with the marriage contract (contract);

- Termination of the marriage contract does not mean automatic termination of marriage;

Key words: *marriage contract, marriage contract, family legal relations, private law, family legal institution, agreement.*

В умовах стрімкого становлення та удосконалення ринкових відносин в українському суспільстві відбуваються перманентні реформи в усіх державних структурах та сферах суспільного життя. Дані процеси вплинули на потужний розвиток демократії у поєднанні з подальшим удосконаленням приватно-правових відносин в Україні, що стало наслідком інтенсифікації євроінтеграційних процесів та створення передумов формування приватного законодавства в державі.

З огляду на те, що цивільне, сімейне та трудове право є складовими приватного права, тому досліджуючи, в контексті, одну з інституцій сімейного права – шлюбний договір, слід обумовити його безпосередній зв'язок з цивільними інститутами, що визначає конвергенцію галузей в приватному праві.

Актуальність даної проблематики обумовлюється не лише виникненням правової природи шлюбного договору (контракту) з точки зору науки сімейного права, а й окреслення його ролі та місця в системі приватного права. До аспектів правового регулювання та природи шлюбного контракту в своїх наукових працях звертались такі сучасні вчені, як О.В. Дзера, І.О. Дзера, З.В. Ромовська, О.С. Олійник, С.Я. Фурса та інші. Водночас видається, що обсяг наукових досліджень з означеної теми в загальному об'ємі наукових праць приватно-правової спрямованості є все ж недостатнім. Адже правове регулювання шлюбного контракту, як правового інституту можна знайти як в сімейному так і в цивільному законодавстві України. З огляду на те, що в умовах конвергенції різних галузей правової науки, наслідком якої є формування приватного права України, питання сутності предмету, об'єкту, змісту шлюбного контракту, відповідальності за його умовами; місця цього інституту в системі приватного права, співвідношення шлюбного контракту з суміжними цивільними та сімейними договорами і договірними конструкціями; співвідношення правового інституту цього договору з суміжними правовими інститутами цивільного та сімейного права; з'ясування галузевої приналежності шлюбного контракту, а відтак нез'ясованим залишається питання правової природи даного інституту, його місця в системі договорів цивільного права, а також аспекти збільшення змістовної частини об'єктного складу шлюбного контракту, тобто розширення переліку прав та обов'язків суб'єктів, аж до обумовлення в них немайнових прав та обов'язків.

З огляду на те, що за цивільним законодавством терміни «договір» та «угода» вважаються тотожними, при цьому їх поняття акумулюються в інституті правочину, тому їм притаманні всі ознаки правочину і входять до системи класифікації з відповідними змістовними характеристиками.

Слід нагадати, що згідно ст. 626 ЦК України «договором є домовленість двох або більше сторін, спрямована на встановлення, зміну або припинення цивільних прав та обов'язків» [2]. Застосовуючи метод порівняльного аналізу, необхідно зробити проміжний висновок, що шлюбний договір цілком підпадає під критерії інституту договору за Цивільним Кодексом України, а значить відноситься до інституту правочину.

Разом з тим, у ЦК та в СК використовується не досить вдалий термін «домовленість». Проте в Сімейному кодексі України широко застосовується нова форма регулювання майнових відносин між подружжям. Відповідно до ст.66 та ст.71 Сімейного кодексу України «подружжя має право домовитися» між собою про порядок користування майном; про способи та порядок поділу майна. Тому тут можна припустити, якщо подружжя «домовилося» щодо правового режиму того чи іншого спільного чи роздільного майна, то тут має місце правочин [3]. Таким чином, проявляються цивільно-правові аспекти в сутності

правової природи шлюбного договору(контракту), обумовлюючи його, як правочин.

Досліджуючи шлюбний договір, з точки зору правочину не можна обійти увагою аспекти його класифікації, так як контракт являючись різновидом договору, має свої специфічні ознаки. Начасі, слід скористатись інститутом приватно-правових наук: аналогія права та аналогія закону. Відповідно до ст.21 Кодексу Законів про працю України, контракт є особливою формою трудового договору, в якому строк його дії, права, обов'язки і відповідальність сторін (у тому числі матеріальні), умови матеріального забезпечення та організації праці працівника, умови розірвання договору можуть встановлюватись угодою сторін [4]. Застосовуючи метод порівняльного аналізу необхідно звернути увагу на те, що ознаки шлюбного контракту та трудового контракту тотожні, за винятком суб'єктного складу, тобто учасників, при цьому до істотних умов входять: строк, відповідальність, об'єктом є матеріальні правовідносини, і саме головне умови контракту встановлюються за згодою сторін. Отже, не кожен правочин є договором(угодою), а лише той, який опосередковує обопільну домовленість двох чи більше сторін, спрямовану на набуття, зміну або припинення цивільних прав та обов'язків [5]. До вищезазначеного слід додати той важливий аспект, що у суспільному житті саме термін «контракт» набув широкого застосування. І все ж таки слід констатувати той факт, що в Україні не відбулося широкого використання шлюбного контракту в силу недостатньої поінформованості суб'єктів правовідносин, а також відсутності у більшості подружжя значимих майнових благ, правовідносини щодо яких слід було б врегулювати на підставі шлюбного контракту.

Здійснюючи метод порівняння слід зазначити, що в зарубіжному законодавстві шлюбний контракт набув значно широко застосування в практичній сфері, виходячи з більш тривалого розвитку приватно-правових відносин і, визначається, як договір наречених чи перебуваючи у шлюбі осіб, яким окреслюються їх взаємні та особисті права і обов'язки як у шлюбі, так і у випадку його припинення (внаслідок розлучення або смерті одного з подружжя).

Вищезазначений аспект дає можливість стверджувати, що в розвинених країнах Західної Європи, США та Канади рівень досконалості приватного законодавства регулює не лише майнові та особисті немайнові відносини, а також ті сімейні права та обов'язки, які стосуються правил поведінки подружжя у сімейній сфері. Зокрема: дотримання суворих моральних принципів у подружньому житті та правові наслідки їх порушень; дотримання принципів виховання дітей та правові наслідки їх порушення; першопочатковий розподіл наявного майна та розподіл майна набутого у майбутньому; встановлення правового режиму майна тощо. Тому, здійснюючи перелік умов шлюбного контракту в розвинутих країнах, і з огляду на стан сімейного законодавства в Україні, слід зробити висновок щодо значної його недосконалості.

Досліджуючи зміст шлюбного договору у ст.93 Сімейного кодексу України зазначено:

1. Шлюбним договором регулюються майнові відносини між подружжям, визначаються їхні майнові права та обов'язки.

2. Шлюбним договором можуть бути визначені майнові права та обов'язки подружжя, як батьків.

3. Шлюбний договір не може регулювати особисті відносини подружжя, а також особисті відносини між ними та дітьми [6].

Аналізуючи аспекти даної статті, на наш погляд слід було б визначити строки дії договору, як різновиду строкового договору, що можливо вплине на досягнення концесусу між сторонами різних шкіл, щодо обумовлення шлюбного договору як контракту. При цьому слід звернути увагу, що в обігу приватного законодавства країн Заходу досить тривалий час існує термін «контракт».

В свою чергу термін «шлюбний контракт» набув широкого застосування в соціумі нашої держави, хоча досить широкого використання серед відповідної частини населення сам шлюбний контракт не знайшов.

Далі, згідно ч.3 с.93 СК передбачено, що шлюбний договір не може регулювати особисті відносини подружжя, а також особисті відносини між батьками і дітьми. Дана заборона пояснюється двома аспектами: по-перше тим, що особисті права і обов'язки подружжя є невід'ємні від самого суб'єкта – їх носія, та встановлені безпосередньо законом. По-друге, шлюбний договір (як і будь-які інші цивільно-правові угоди) повинен повністю підпадати під примусове виконання, якщо в цьому виникне необхідність [7]. На наш погляд, досліджуючи вищезазначений аспект слід враховувати інститут дієздатності. Малолітні та неповнолітні діти не можуть в повному обсязі здійснювати свої права. Тому, батьки, як законні їх представники уповноважені здійснювати права дітей. У зв'язку з цим слід обумовити, що процес виховування дітей, здійснення суб'єктами правовідносин своїх прав та обов'язків ґрунтується як на положеннях закону, так і на моральних засадах суспільства.

При цьому слід зауважити, що вищезазначена пропозиція стосується суттєвого елементу сімейних та цивільних правовідносин їх об'єкта. Крім цього необхідно звернути увагу на момент укладення шлюбного контракту.

Згідно ч.1 с.92 СК України шлюбний договір може бути укладено особами, які подали заяву про реєстрацію шлюбу, а також подружжям [8], тобто особами, які уклали шлюб. На наш погляд, важливо було б встановити граничний строк укладення договору (контракту), між подружжям, як юридичного факту, а разом з цим виникнення зобов'язань майнового та немайнового характеру, що регулюються сімейним та цивільним матеріальним правом. Також необхідно зауважити, що даний контракт є строковим, і строк відноситься до істотних умов договору. На нашу думку, наслідком невизначеності моменту укладення договору може привести до нестабільності та невизначеності в різних аспектах сімейних та цивільних правовідносин.

Висновки. Повсякденне суспільне життя підтверджує життєві факти сімейного буття, які не можуть бути врегульовані на законодавчому рівні, але як істотні та додаткові умови можуть бути враховані в шлюбному контракті, і знову

ж таки за згодою сторін. Випадки життєвих ситуацій багатогранні та різноманітні. Зокрема, різні принципові підходи у процесі виховання дітей, характер взаємовідносин батьків та дітей у випадку розлучення; аспекти спілкування з іншими членами родини; аспекти особистих немайнових прав щодо поведінки дітей у соціумі, тобто весь спектр особистих немайнових прав малолітніх та неповнолітніх дітей.

Проводячи порівняння змісту шлюбного договору (контракту) національного, сімейного та цивільного законодавства і шлюбного контракту законодавства приватного права зарубіжних країн, слід зазначити, що підходи останнього щодо здійснення особистих немайнових прав подружжям з відображенням їх у шлюбному контракті різняться, при цьому зарубіжні законодавці даним обставинам вирішального значення не надають.

З огляду на зміст шлюбного договору (контракту) за національним законодавством, на наш погляд, вважаємо, що при його укладенні слід точніше формулювати свої очікування у шлюбі, визначати характер своїх майбутніх взаємовідносин з іншими особами, окреслювати коло суб'єктів спілкування, та види діяльності, тобто намагатися врахувати умови, які не заборонені законом та моральними засадами суспільства.

ЛІТЕРАТУРА

1. Науково-практичний коментар. Сімейний кодекс України./ за заг.ред. Т.В.Боднар, О.В. Дзери. Київ: Юрінком Інтер. 2020. С. 153-154
2. Науково-практичний коментар Цивільного кодексу України: У 2т.-3-є вид.перероб. і доп./ за ред.. О.В.Дзери (кер. авт.кол.), Н.С. Кузнецової, В.В. Луця. – К.: Юрінком Інтер, 2008. – т.1. – с.340
3. Науково-практичний коментар Цивільного кодексу України: У 2т.-3-є вид.перероб. і доп./ за ред.. О.В.Дзери (кер. авт.кол.), Н.С. Кузнецової, В.В. Луця. – К.: Юрінком Інтер, 2008. – т.1. – с.341
4. Словник законодавчих керівників. – К. Вид. «основа», 2000 – с. 235
5. Науково-практичний коментар Цивільного кодексу України: У 2т.-3-є вид.перероб. і доп./ за ред.. О.В.Дзери (кер. авт.кол.), Н.С. Кузнецової, В.В. Луця. – К.: Юрінком Інтер, 2008. – т.1. – с.341
6. Науково-практичний коментар. Сімейний кодекс України / за заг.ред. Т.В. Боднар, О.В.Дзери, Київ: Юрінком Інтер. 2020. – с. 155
7. Науково-практичний коментар. Сімейний кодекс України / за заг.ред. Т.В. Боднар, О.В.Дзери, Київ: Юрінком Інтер. 2020. – с. 156
8. Науково-практичний коментар. Сімейний кодекс України / за заг.ред. Т.В. Боднар, О.В.Дзери, Київ: Юрінком Інтер. 2020. – с. 153